

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ

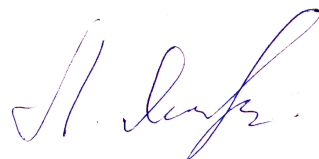
ЯЦИНА Олена Федорівна

УДК: 316.614.5 : 159.9 – 058.833

**ПОСТМОДЕРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРАКТИК
ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА БАТЬКІВСТВА**

19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України

Науковий консультант – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник **Кочубейник Ольга Миколаївна**, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, провідний науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук,
Васильченко Ольга Миколаївна,
Університет економіки та права «КРОК»
МОН України, професор кафедри психології

доктор психологічних наук, професор
Заграй Лариса Дмитрівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника МОН України,
завідувачка кафедри соціальної психології та
психології розвитку

доктор психологічних наук, професор,
Яблонська Тетяна Миколаївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка МОН України,
доцент кафедри психології розвитку

Захист відбудеться 30 вересня 2019 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.457.01 в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України (04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15; т. 425-24-08).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України за адресою: 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15; т. 425-24-08.

Автореферат розісланий «27 серпня» 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Коробка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Поліваріантність, суперечливість, неоднозначність і мінливість сучасного світу впливають на уявлення про сім'ю, шлюб, батьківство, партнерство та змінюють організацію і характер стосунків подружжя/партнерів. Переосмислення стандартної структури шлюбно-сімейної взаємодії, сімейних цінностей, функціонально-рольових стереотипів у суспільстві помітно послаблюють нормативні імперативи інституту сім'ї. Загальні світові тенденції – зменшення кількості офіційних шлюбів і зростання чисельності розлучень, спад народжуваності і відмова від батьківства, практикування одностатевих партнерств доводять глобальність змін соціокультурних параметрів сім'ї, шлюбу, батьківства. Розуміння загальної ситуації в сімейній сфері доповнюється тим, що дедалі більше чоловіків і жінок зволікають зі створенням сім'ї, відтермінують народження дітей, обирають одноосібний стиль життя. Відтак, змінені соціокультурні умови життєдіяльності активізують процес пошуку нового змісту, інших форм організації практик із акцентом на індивідуально-особистісних смислах.

Вимальовується рельєфна картина в останнє 20-ліття постмодерних трансформацій: частішають цивільні партнерства, монобатьківські сім'ї, практики дистантної сім'ї, гостьові шлюби, шлюби вихідного дня, чайлдфрі. Розширюються можливості реалізації репродуктивної потреби і варіантів батьківства (кривного і соціального, гетеро- і гомобатьківства). Зміни соціального життя актуалізують юридичні, демографічні, медичні, психологічні проблеми, потребуючи їхнього вирішення. Так, у галузі сімейного права України законодавчо неврегульованими залишаються практики співжиття різностатевих пар та одностатевих партнерів, які мають запит на врегулювання своїх де-факто сімейних стосунків із урахуванням майнових і немайнових прав. Ускладнення демографічної ситуації загострює проблеми нормативно-правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій: рівного доступу для чоловіків і жінок до програм репродукції, статусу батьківства одностатевих партнерств, взаємин суб'єктів репродуктивних технологій. На часі – соціально-психологічні дослідження феномену «трансгендерної людини». У зв'язку із означеними процесами у суспільстві в цілому та в психологічній науці зокрема, постала необхідність осмислити постмодерну наповнюваність змісту практик партнерства та батьківства і пов'язаних із ними механізмів конструювання, множинних гендерів й ідентичностей.

Зважаючи на присутність в соціальній реальності різноманітних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і важливість розуміння процесів, що зумовлюють зміни й знаменують появу нових тенденцій, актуальність дослідження постмодерних трансформацій є безсумнівною.

Стан вивчення проблеми. Як елементи соціокультурної реальності шлюб, сім'я, батьківство привертають увагу дослідників аналізом змін подружніх стосунків у ході історико-культурного процесу. У доробках групи науковців

(Т. Андреєва, Б. Бергер, Л. Гозман, І. Кон, А. Тиводар, Л. Шнейдер) відображено традиції інтерпретування сім'ї та шлюбу в межах структурно-функціональної теорії та символічного інтеракціонізму. Поряд із цим, Д. Кутузова і Ю. Савельєва, досліджуючи процесуальний аспект життя сім'ї, наголошують на дистанціюванні від структури і функцій на користь відносин, які вибудовують різноманітні варіанти того, що означає «бути сім'єю».

Дослідження проблем сучасної сім'ї здійснюється за різними напрямками. Зокрема, питаннями репродукції і психології батьківства займаються науковці Г. Бевз, О. Васильченко, Т. Говорун, І. Кльоцина, Р. Овчарова, Т. Яблонська; перформативність практик материнства вивчає Ю. Макешина. Проблемне поле досліджень визначається змінами соціальних інститутів сім'ї, шлюбу, батьківства. Гендерні аспекти сімейних ролей та цінностей жіночого начала вивчають З. Кодар, М. Хрустальова; особливості сімейного життєконструювання в цивільних взаєминах та офіційному шлюбі предметно досліджують О. Кляпець, Ю. Чаусова; ризики одностатевого партнерства розбирають М. Касянчук, Є. Лещинський, О. Маймулахін; сексуальну поведінку і своєрідність одностатевих сімей розглядають М. Коніна, Г. Кочарян, М. Сорокова, А. Холмогорова. У сучасному культурному контексті зміни інституту сім'ї пов'язують із категорією «постмодерної особистості», теоретичною розробкою якої займаються науковці О. Кочубейник, Т. Титаренко, Н. Чепелева. Відповідно, змінюється розуміння феноменів гендеру та ідентичності, контекстуальність яких вивчають Л. Заграй, К. Злоказов, О. Малінова.

Зумовленість досліджуваних практик культурними й індивідуальними контекстами розглядається, виходячи із розуміння поняття «практика» як традиційного, рутинізованого типу поведінки (Дж. Серль, А. Реквіц), способу забезпечення соціального порядку (Е. Гідденс), здатності змінювати соціальний світ, відтворений агентом (П. Бурдьє), реакція на організацію структури соціальної реальності (Р. Коннелл), імперативу, манери поведінки (М. Фуко).

Теоретичні координати поняття спрямовують сучасних науковців до тлумачення дискурсу як соціальної практики, що бере участь у формуванні соціального світу і відображає розуміння комунікації як соціального процесу. Ми спирались на висновки, що аналіз комунікації в соціальних практиках вказує на зміни у смислотворенні, де «світ у собі» і «світ навколо себе» перетворюється на «світ для себе» (О. Кочубейник), реалізуючи у такий спосіб актуальні життєві інтенції суб'єктів взаємин в «особистісному життєтворенні» (Т. Титаренко). Здійснені за модусами ідентифікування, автономізації, діалогування та практикування (Т. Титаренко), комунікації стають процесом створення спільних смислів (К. Черемних), визначають смисл основ комунікативних практик (Г. Гутнер) та розглядаються як конститутиви життєтворення особистості (В. Климчук).

Розглядаючи означене вище як основу розуміння соціальних практик та сутнісних ознак постмодерної особистості, вважаємо, що постнекласична наука досі не має всебічного дослідження соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Між тим, з'ясування механізмів

конструювання практик, де ключова роль належить дискурсивній самореферентній ідентичності, дозволить пояснити сутність постмодерних трансформацій практик, що зумовлюють соціальну транзицію інституційних основ сім'ї та диверсифікацію соціальної реальності.

Таким чином, значення наукової проблеми постмодерних трансформацій досліджуваних практик як феномену соціальної реальності та інтерпретації експлікованих тенденцій визначили вибір теми, актуальної для соціальної психології – **«Постмодерні трансформації соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідницької роботи лабораторії психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Соціальні діалоги у вимірах когнітивного спілкування» (державний реєстраційний номер 0113U002136, 2013–2017 рр.). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (протокол № 3/13 від 26.02.13 р.) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 23 квітня 2013 року).

Мета дослідження: розробити концепцію постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства та визначити соціальний ефект їхніх перетворень.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі **завдання:**

1. З'ясувати концептуальні основи дослідження постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства в сучасних реаліях.

2. Експлікувати концепт «множинної ідентичності», доповнивши його змістом про самореферентність ідентичності в практиках.

3. Виявити домінантні компоненти диспозиції сімейності, що у змінених соціокультурних умовах стають суб'єктивними складовими конструювання смислової поліфонії практик.

4. Розробити концепцію постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

5. Розкрити дискурсотвірний потенціал конструювання смислової поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

6. Встановити загальні тенденції постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

7. Розкрити множинні ідентифікації, що відтворюють імпліцитні уявлення про смисли практик і компоненти ідентичності, та складові конструювання практик, що характеризують особистісні мотиваційні диспозиції подружжя/партнерів.

Об'єкт дослідження: практики шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Предмет дослідження: постмодерні трансформації соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових методів дослідження, серед яких:

– *загальнотеоретичні методи* – міждисциплінарний аналіз і синтез філософської, психологічної, соціологічної, культурологічної літератури з проблем дослідження; порівняння, систематизація, узагальнення, інтерпретація наявних теоретичних підходів та емпіричних результатів для визначення концептуальних засад процесу трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства;

– *методи обробки, інтерпретації та пояснення отриманих даних:*

- *вільний асоціативний експеримент та фокус-групи* – для виявлення суб'єктивних семантичних полів і зв'язків, пов'язаних із категоріями аналізу: «сім'я», «шлюб», «партнерство», «батьківство»;
- *інтерв'ювання* – для отримання інформації про взаємозалежність процесів конструювання практик партнерства та батьківства і самореференції ідентичності з позиції бачення цих процесів самими оповідачами;
- *метод контент-аналізу* – для визначення на основі емпіричних даних особливостей категорій аналізу практик;
- *метод обґрунтованої теорії* – для встановлення закономірностей, які дають можливість виявити моделі самореферентної ідентичності та вивести категорії концепції трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства;
- *дискурс-аналіз* інтернет-текстів – для виявлення дискурсотвірного потенціалу конструйованих практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства;
- *психосемантичний метод* «множинної ідентифікації» В. Петренка із запропонованими авторськими модифікаціями – для відтворення імпліцитних уявлень про смисли практик і компоненти ідентичності;
- *авторська інсативна методика* «Конфігурації особистісних виборів приватного життя» – для виявлення складових конструювання практик, що розкривають особистісні мотиваційні диспозиції подружжя/партнерів.

– *методи математичної статистики:* основні – частотний та дисперсійний аналіз та *допоміжні* – кореляційний аналіз К. Пірсона, факторний аналіз, застосовувалися для систематизації та групування ознак вищезазначених досліджуваних об'єктів, встановлення зв'язку між змінними.

Методи математичної обробки даних та графічна презентація результатів здійснені на базі стандартизованого комп'ютерного пакету статистичних програм «IBM SPSS Statistics версії 22.0» та «Statistica» – 6.0.

Для перевірки і підвищення надійності інтерпретацій психологічного дослідження застосовувалися процедури тріангуляції даних та міжметодна тріангуляція.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше постмодерні трансформації соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства представлено через аналіз їхнього конструювання та розкриття соціального ефекту постмодерних перетворень цих практик.

Уперше:

– *розроблено* концепцію постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, основою якої є взаємодія механізмів конструювання (інтерсуб'єктивна седиментація, суб'єктивна рефлексія, особистісна інтерпретація, семіотизація сексуальності), предикторів смислів (культурно-обумовлені, індивідуально-особистісні, емоційно-чутливі) і самореференції ідентичності, результат якої послаблює нормативні імперативи сім'ї, шлюбу, батьківства і дозволяє розкрити суб'єктивні складові смислової поліфонії практик і моделі самореферентної ідентичності;

– *описано* моделі самореферентної ідентичності: «мімікрійну», «стилізовану», «інклюзивну» й «транспарентну», що індивідуалізують конструйовані практики шлюбно-сімейного партнерства і батьківства та артикують непоступальність, плинність і гнучкість самореферентної ідентичності;

– *встановлено*, що соціальний ефект постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства полягає у легітимації їх смислової поліфонії і самореференції ідентичностей, яка змінює усталені рольові ідентифікації;

– *визначено* сутнісні особливості трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: індивідуальне розрізнення смислів, динамічність і мобільність, нелінійність, функціональна презентивність, стратегія ризику, емерджентність та проникність;

– *розкрито* ризоморфну конфігурацію ідентичності як результат децентрованості суб'єктивного семантичного простору практик, де відсутність уніфікованого ядра уможливорює творення множини її компонентів;

– *встановлено*, що проліферація практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства зумовлена реконструкцією нормативних рольових ідентичностей у самореферентні;

– *введено* поняття «прагматична функція», «просексуальна функція», «афіліативна функція», що конкретизують функціональну презентивність індивідуальних смислів практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства;

– *розкрито* роль позаінституційного дискурсу, що в умовах соціальної реальності ставить під сумнів імперативи інституційного дискурсу про сім'ю, шлюб, батьківство, партнерство і як корелят соціально-культурних контекстів увиразнює конструювання смислової поліфонії практик;

– *з'ясовано* роль дискурсотвірних концептів, що об'єктивують категорії: «цінність», «функціональність», «сексуальність», «стосунки», «смысл/мотив», «роль/ідентичність» та представляють шлюбно-сімейне партнерство і батьківство як дискурсивне поле смислів міжособових взаємин мінливих ідентичностей.

Поглиблено уявлення про:

– механізми конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: інтерсуб'єктивної седиментації (загальні знання про шлюб, сім'ю та батьківство сприймаються як частина власного досвіду), суб'єктивної рефлексії (осмислення/переосмислення і переживання стосунків як цінності),

особистісної інтерпретації (пояснення, оцінювання смислів практик) та семіотизації сексуальності (відкритість/вільність розкриття своєї сексуальності та самоздійснення сексуальної ідентичності).

Уточнено:

– *поняття* «партнерства» як емерджентної практики, утвореної на спільних цінностях і домовленостях партнерів про різні аспекти співжиття (фінанси, господарство, секс, репродукцію), що не обмежують особистісної свободи у самотворенні і самоздійсненні й забезпечують потреби у підтримці, довірі та любові;

– *поняття* «транзиції» як зміни засад інститутів сім'ї, шлюбу, батьківства у зв'язку із невідповідністю смислової поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства нормативним імперативам соціальних інститутів, зміною системи цінностей і нормативного регулювання стосунків партнерів;

– *зміст теоретичних конструктів*: «габітус партнерства», «практики шлюбно-сімейного партнерства та батьківства», «шлюбно-сімейний аутосорсинг».

Набули подальшого розвитку:

– можливості застосування психодіагностичного інструментарію досліджень «множинних ідентифікацій» у вивченні практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки дисертації доповняють сферу наукового знання про механізми конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і самореферентну ідентичність, розширяють основу для подальших теоретичних і практичних розробок цієї проблеми. Отримані в дослідженні результати можуть бути використані фахівцями у сфері освіти, психологічної практики, соціальної роботи, які забезпечують психологічний супровід пар. У системній сімейній психотерапії можуть бути корисні у розробці нових прийомів та засобів психотерапевтичної практики, корекції партнерських, дитячо-батьківських стосунків; у тренінгових програмах з метою підвищення кваліфікації практичних психологів, працівників соціальних служб, сімейних лікарів; у просвітницькій і консультативній роботі.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у навчальний процес факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» для змістовного наповнення лекцій та практичних занять з дисциплін «Психологія сім'ї», «Етика і психологія сімейного життя» (акт впровадження від 15.08.2018 р.) та спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка» (акт впровадження від 30.10.2018 р.); використано під час вивчення дисциплін «Робота психолога з сім'єю», «Соціальна психологія» та в процесі обговорення особливостей функціонування сімейних практик студентами спеціальності «Практична психологія» у Хмельницькому національному університеті (акт впровадження від 11.10.2018 р.); уведено в навчально-виховний процес Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана

Хмельницького (акт впровадження від 08.10. 2018 р.) і кафедри корекційної педагогіки та інклюзії Львівського національного університету імені Івана Франка (акт впровадження від 01.10.2018 р.); запроваджено кафедрою терапії та сімейної медицини факультету післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки ДВНЗ «УжНУ» для підвищення професійної і соціальної компетентності сімейних лікарів (акт впровадження від 10.10.2018 р.). Розроблений семінар «Діалоги про сім'ю» запроваджено у освітню діяльність Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (акт впровадження від 09.10.2018 р.).

Апробація результатів дисертації відбувалася на Міжнародних та Всеукраїнських наукових і науково-практичних заходах, серед яких *Міжнародні конференції*: «Педагогические и психологические науки: актуальные вопросы» (Новосибірськ, 2012), «Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии» (Москва, 2013), «The generation of a new stage» (Прага, 2014), «Актуальные вопросы и тенденции развития в современной науке» (Махачкала, 2014), «Scientific resources management of countries and regions» (Copenhagen, 2014), «Inovačné výskum v oblasti sociológie, psychológie a politológie» (Sládcovičovo, 2017), «Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politology» (Shumen, 2017), «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» (Lublin, 2017); *Міжнародні конференції в Україні*: «Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (Київ, 2011), «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 2012), «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2013), «IX Европейський науково-практичний конгрес психологов и педагогов» (Київ, 2013), «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Київ-Кам'янець-Подільський, 2016), «Актуальні питання сучасної психології» (Дніпропетровськ, 2016), «Сучасна наука: проблеми і перспективи» (частина 2) (Київ, 2016), «Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених» (Одеса, 2016), «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2017), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у ХХІ ст.» (Львів, 2017), «Педагогіка та психологія сьогодні» (Одеса, 2017), «Психологія людини: свідомість і реальність» (Ніжин, 2018); *Всеукраїнські науково-практичні конференції та семінари*: «Другі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2011), «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012), «Закарпатські Волошинські читання» (Ужгород, 2013), «Четверті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2013), «П'яті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2014), «Соціально-психологічні закономірності самовизначення особистості в сучасному світі» (Київ, 2016), «Психологічні науки: проблеми та перспективи» (Запоріжжя, 2017) «Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки» (Запоріжжя, 2018).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційної роботи відображено у 48 публікаціях, серед яких 1 монографія, 17 статей у наукових

фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 6 статей у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз та 24 статі і тези в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що налічує 519 найменувань, з них 57 – іноземною мовою. Загальний обсяг дисертації становить 500 сторінок, основний зміст викладено на 329 сторінках. Робота ілюстрована 9 таблицями, 20 рисунками та додатками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми обраного напрямку дослідження, визначено об'єкт, предмет і основну мету, сформульовано завдання наукового пошуку, методи дослідження, висвітлено наукову новизну, практичну значущість дослідження, вказано форми апробації результатів, описано структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – **«Концептуальні основи дослідження постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства»** проаналізовано теоретико-методологічні підходи до аналізу соціальних практик та узагальнено теоретичні положення щодо змісту категорій «ідентичність», «стосунки», «цінності», «сенси»; презентовано процес самореференції ідентичності; проаналізовано соціально-психологічний контекст понять «сім'я», «шлюб», «батьківство», «партнерство».

Зважаючи на результати теоретичного аналізу соціальних практик як соціальних дій (Н. Антонова, М. Вебер, Е. Гідденс, Т. Парсонс, А. Реквіц, Т. Титаренко), окреслено об'єктно-предметне поле дослідження практик. Уточнено, що *шлюбно-сімейні практики* як спосіб конструювання взаємин подружжя/партнерів/батьків вирізняються різністю структури і змісту, де відтворено індивідуальні особливості сприймання й інтерпретації ситуацій в сім'ї, шлюбі, батьківстві та партнерстві.

Послугуючись тезою про те, що результатом практики є трансформація її структури (Р. Коннелл), відмічено, що наповнені різними сенсами, соціальні практики спричинюють руйнування старих сенсових структур, водночас змінюючи і соціальні інститути як системи ролей і відносин (П. Хортон, Т. Парсонс, Н. Сторер) та системи норм, якими регулюється поведінка особистості (Р. Кеніг). Підсумовано, що змінюються ціннісно-сенсові параметри життя, втрачають універсальний сенс соціальні стандарти, слабшають і нівелюються норми. З чого робиться висновок про трансформування габітусу сім'ї і творення *габітусу партнерства*, як конститутивного начала, організованого за принципом свободи від обмежень конструювання, коли основу конструювання практик утворюють індивідуально-особистісні сенси і цінності, переживання і дії «соціальних агентів».

В ході аналізу зауважується на існуючій напрузі між «законодавчою нормативністю» та індивідуальним життям, «легітимованою нормою» та індивідуальними смислами, що окреслюють тенденцію сингулярності практик, за якими розрізняються одиничні смисли і множина варіантів шлюбу, сім'ї, партнерства, батьківства. Зазначене суперечить дискурсу традиційної сім'ї, водночас стає основою конструювання смислової поліфонії практик в *позаінституційному дискурсі*. Зроблено висновок, що в умовах соціальної реальності позаінституційний дискурс являє собою контекст, що продукує конструювання смислової поліфонії практик партнерства та батьківства, які не відповідають чи не у повній мірі відповідають імперативам і константам (цінностям) інституційного дискурсу про сім'ю, шлюб, батьківство, партнерство. Відмічено розрив рядоположності зв'язку між шлюбом, сім'єю і батьківством.

Категорія «ідентичність» розглядається з урахуванням її дискурсивної природи і множинної сутності, зумовленої принципом дії самореферентної соціальної системи (Н. Луман), самоорганізацією і самоконструюванням (Т. Титаренко), та сприймається як об'єкт соціального проектування і конструювання (І. Баришнікова, М. Йоргенсен, Л. Філліпс). Виходячи з цього, підсумовується, що в умовах постмодерної соціальності механізм зміни ідентичності полягає не у «практиці повторного означування» (Д. Батлер), а у процесі самореференції ідентичності в практиках. Відповідно, акцент робиться на *самореференції ідентичності* як системі операцій самовизначення, самопізнання, самотворення, самовідтворення та самоздійснення в дискурсивному полі смислів міжособової взаємодії мінливих ідентичностей. Суттєво, що самоопис ідентичності водночас відтворює і смисл конструйованої практики, зауважуючи на її маркованості самореферентною ідентичністю. На фоні послаблення жорсткого зв'язку ідентичності із соціальними ролями і функціями, самореференція ідентичності забезпечує умови і основи суб'єктивації, іманентні творенню себе в практиках, та зводить перформативні форми маскулінності і фемінінності до мінімуму, дискредитуючи ідею перформативності як алгоритм пояснення механізму творення ідентичності. Розщепленість зв'язку: стать – гендер – ідентичність увиразнює смислову поліфонію практик та акцентує множинність ідентичності. Зроблено висновок про те, що дискурсивна самореферентна ідентичність розкриває жіночу/чоловічу суб'єктивність, утворену в процесі взаємин в практиках. У зв'язку з цим, проблематизація аксіологічного змісту фемінінності, маскулінності, сексуальності, материнства, батьківства, кар'єри позначається на смисловій поліфонії досліджуваних практик.

У ході аналізу практик відмічено руйнування лінійного зв'язку: шлюб – батьківство – спорідненість, що розглядається в контексті роботи як зміна стаціонарних засад сім'ї. Зроблено висновок, що нормативні імперативи інституту шлюбу зменшують свою соціальну вагомість перед практиками партнерства та батьківства, де стосунки пари вимірюються їхньою цінністю для обох, смисл яких – у створенні власних правил співжиття.

Відтак, постає проблема інтерпретування партнерства. Сучасне розуміння категорії тільки як рівності прав подружжя та сексуальних стосунків одностатевих партнерів звужують пояснювальну спроможність концепту «партнерство» в контексті смислової поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Відповідно, акцент даного дослідження зміщується на вивчення практик партнерства як феномену постмодерної соціальності, що у своєму розмаїтті подібні до ризоми, де неможливо вичленувати межу між центром і периферією. Ми дійшли висновку, що сполученість в практиках гостьових шлюбів, дистантних сімей, цивільних партнерствах і шлюбу, і сім'ї, і партнерства, і батьківства, унеможлиблює їхнє тлумачення в межах одної категорії. Тому відкритим є вивчення способів конструювання соціальних практик партнерства та батьківства: з дітьми/без дітей, у шлюбі/без шлюбу, спільно проживаючи/нарізно живучи, доглядаючи і виховуючи власних дітей/передоручаючи виховання і догляд іншим особам. Із цього кута зору відмічаємо тенденцію до зниження у масовому дискурсі соціальної стигматизації партнерства тільки як сексуальної практики.

Так само ключовим параметром конструювання практик є категорія «цінність», що виконує інструментальну роль по відношенню до категорії «смысл». У дослідженні вказано на аксіологічний плюралізм практик, де цінності сім'ї, шлюбу, батьківства із обов'язкових і непорушних обертаються на прагматичні й індивідуалізуються в практиках дистантної сім'ї, кар'єрного шлюбу, шлюбу вихідного дня, чайлдфрі. Відповідно, аксіологічний плюралізм розглядається як ознака трансформацій досліджуваних практик, яка проявляється у функціональності шлюбно-сімейних партнерств та батьківстві.

Деабсолютизація сімейних цінностей позначається на втрачання стабільного зв'язку між репродуктивністю і батьківством. Наявні в досліджуваних практиках розриви: репродуктивність – батьківство, репродуктивність – сексуальність, репродуктивність – спорідненість вказують на утворення в позаінституційному дискурсі соціально-психологічного феномену «батьківство – не-батьківство» із «поліконтекстуальним» тлумаченням його змісту: замінне, сурогатне, одностатеве, відмовне.

На основі вихідних положень соціального конструкціонізму, дискурсивного підходу, теорії соціальних систем Н. Лумана вибудовується припущення, що зі зміною стаціонарних засад шлюбу, сім'ї, батьківства, партнерства відбуваються перетворення у конструюванні практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства й ідентичностей.

У другому розділі – «Диспозиція сімейності і конфігурації шлюбно-сімейних практик: початок змін» здійснено аналіз «диспозиції сімейності» (за М. Фуко) в дискурсі традиційної сім'ї; соціокультурних кодів і смислів стосунків подружжя, структурних та змістовних особливостей шлюбу, сім'ї, батьківства; проаналізовано практики цивільних партнерств та мономатеринських сімей, що в історичній перспективі розглядаються як початок трансформацій сім'ї, шлюбу, батьківства. На основі систематизації отриманих даних укладено теоретичну модель конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, в

якій обґрунтовано ключові елементи: соціетальні параметри, дискурсивне поле смислів, механізми конструювання, предиктори смислів, процес самореференції ідентичності.

Аналіз диспозиції сімейності здійснювався на основі корпусу прислів'їв про шлюб та сім'ю як «культурних осадів», що утримують життєвий досвід агентів дискурсу традиційної сім'ї. Способом дескрипції виокремлено домінантні компоненти диспозиції сімейності: «мотив», «функції», «ролі», «стосунки», «цінності», що розкривають її функціонально-рольовий устрій, підґрунтям якого є злиття категорій «стать», «гендер» та рядоположність практик: сім'я – шлюб – батьківство як суспільної норми взаємодії подружжя і членів сім'ї.

Процедура «насичення» даних виявила типові інтерпретативні правила сім'ї та шлюбу, відтворені у мотивах, імперативності сімейних цінностей – подружжя, дітності та батьківства, ієрархізації взаємодії чоловік – дружина – діти. Зроблено висновок, що диспозиція сімейності як матриця конфігурації культивованих суспільством практик забезпечувала реплікацію паттернів поведінки із діючими імперативами: соціальні цінності (матеріальні, загальнолюдські), статусність чоловіка/дружини, функціонально-рольова дихотомія, гетеронормативність взаємин подружжя. Виявлені соціетальні параметри: «мотиви», «цінності», «стосунки», «функції», «ролі» розглядаються в роботі як суб'єктивні складові конструювання практик. В змінених соціокультурних умовах їхній індивідуально-собистісний зміст увиразнює смислову поліфонію практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і множинність ідентичності.

На основі досліджень, здійснених С. Гавровим, Ю. Градсковою, П. Куусі, стверджується, що відокремлення виробництва від домашнього господарства, сексуальна революція, жіноча емансипація, свідомий контроль над народженням мали істотний вплив на зміну уявлень про шлюб, сім'ю, партнерство, батьківство, які проявилися в урізноманітненні практик спільного проживання: комуна, цивільне партнерство, мономатеринська сім'я, вільний союз. З цього робиться висновок про те, що відмежуванням сексуальних стосунків від репродуктивної функції практики цивільного партнерства залишилися поза «диспозицією сімейності». Функціонування вищезгаданих практик розглядається нами як початок змін соціальності:

- сексуальна свобода стосунків та радикальна рівність статей знищували ідеологічну зумовленість «буржуазного» інституту сім'ї;
- розмежуванням функцій репродукції і виховання змінювалася сутність концепту «материнство» й утворювалася система інституційного догляду та виховання;
- соціальне стигматизування позашлюбного народження призвело до негативного маркування статусів дітей і матерів;
- домінування материнства над унормованістю шлюбом і батьківством увиразнило відхід від принципу метанаративності моделі: сім'я – шлюб – батьківство.

Підсумком зазначеного є твердження про те, що від'єднання батьківства від шлюбу стало початком трансформації сім'ї, шлюбу і батьківства. Глибина перетворень проглядається також у розриві зв'язку: стать – гендер, що в історичній перспективі урізноманітнюють функціонально-рольові стосунки подружжя/партнерів, позначаються на функціональності конструйованих практик і реконструкції нормативних рольових ідентичностей та призводять до соціальної транзиції інституційних основ сім'ї й диверсифікації соціальної реальності.

На основі узагальнених положень нами зроблено висновок про те, що функціонування практик цивільного партнерства, мономатеринських сімей, вільних союзів, де сексуальні стосунки здійснюються без наміру шлюбу і батьківства, а суб'єкти не дотримуються одного метанаративу і конструюють власні правила стосунків у співжитті, підкреслюють нестійкість «диспозиції сімейності» і розглядаються як початок трансформації сім'ї, шлюбу, батьківства й партнерства.

Конкретизують смисли конструювання практик, вказуючи на характер змін та прогнозуючи ознаки трансформацій, соціально-психологічні *предиктори* – незалежні змінні, утворені із змістових характеристик соціальності. В основу типології груп предикторів покладено отримані шляхом теоретичного аналізу соціальні категорії:

- культурно-обумовлені предиктори – орієнтовані на пріоритет соціальних норм та сімейних цінностей, соціальні стереотипи, традиції, ритуали, ролі, соціальний статус;

- індивідуально-особистісні предиктори – орієнтовані на пріоритет індивідуальних цінностей, осмислення/переосмислення феноменів: фемінінність, маскулінність, сексуальність, материнство/батьківство, дітність, ін.;

- емоційно-чутливі предиктори – орієнтовані на приватність, довіру, саморозкриття, рефлексію, переживання як емоційно відчуті реакції на ситуацію, ін.

Послугуючись концепцією соціального конструювання реальності П. Бергера, Т. Лукмана, у даному дослідженні розкриваються механізми конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства:

- пояснювальна спроможність механізму інтерсуб'єктивної седиментації виявляється в об'єктивації досвіду поколінь про сім'ю, шлюб, батьківство як загальних знань про норми і приписи подружнього життя, підтримання родинних традицій, що створюють стійке враження приналежності людини до чогось сакрального, а відтак стабільного, гарантованого, типового, що є повною протилежністю постмодерній соціальності із її невизначеністю, ризиковістю, сингулярністю;

- дія механізму суб'єктивної рефлексії виявляється у пізнанні суб'єктом себе у стосунках. Таким чином, рефлексія життєвих орієнтацій, цінностей, соціальних стереотипів, інших культурно-обумовлених й індивідуально-особистісних предикторів смислів є не тільки індивідуальним актом осмислення, переосмислення і переживання, а й механізмом конструювання практик;

- механізм особистісної інтерпретації створює індивідуальний зміст соціальних феноменів і забезпечує осмислення, пояснення та оцінювання світу і себе у ньому.

Запропоновано теоретичну модель конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, що представляє систему, утворену із соціетальних параметрів (стосунки, мотиви, смисли, цінності, функції, ролі), які у дискурсивному полі смислів наповнюються різними змістами і як суб'єктивні складові беруть участь у конструюванні смислової поліфонії практик партнерства та батьківства. Ядро моделі утворюють механізми конструювання практик, типи предикторів смислів і процес самореферентності ідентичності, аналіз взаємозв'язку яких є сутністю концепції постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, яка пояснює причини і наслідки перетворень в сімейній сфері. Примітно, що в процесі конструювання практик предиктори із зовнішніх змінних стають особистісними факторами, співвідносність яких із переживаннями «актуальних смислових станів» (А. Серій) позначається на смислах практик та множинності самореферентної ідентичності.

У третьому розділі – **«Методичний інструментарій дослідження практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства»** обґрунтовано стратегію та визначено парадигмальні координати дослідження, описано застосовувані методи обробки даних, здійснено аналіз тематичних заголовків медіа-текстів.

Емпіричне дослідження складалось із трьох етапів.

1. *Інформаційний етап* передбачав пошук та опрацювання фактичного матеріалу: прислів'їв та приказок про сім'ю і шлюб, асоціацій із базовими категоріями, кейсів автонаративів з інтернет-джерел, інтерв'ювання.

2. *Етап психологічної реконструкції отриманих даних* здійснювався в рамках обраних методів і технік (дескриптивний підхід, асоціативний експеримент, фокус-групи, метод обґрунтованої теорії, психосемантичний метод та іпсативна методика) з метою виявлення соціально-психологічних закономірностей мотивів/смислів, стосунків, цінностей, функцій, ролей/ідентичностей.

3. *Аналітичний етап* передбачав змістову диференціацію суб'єктивних складових конструювання, що у своїй сукупності розкривають смислову поліфонію досліджуваних практик і моделі самореферентної ідентичності, та дискурсивний аналіз змісту і лінгвістичних характеристик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства з метою виявлення дискурсотвірного потенціалу практик.

Запропонована модель емпіричного дослідження логічно поєднує якісний і кількісний аналізи, уможливіючи застосування тріангуляції даних як процедури підвищення надійності вимірювань. Таке поєднання найбільш точно відтворює інтенційні смислоутворювальні концепти шлюбу, сім'ї, партнерства та батьківства. Розроблена стратегія дослідження забезпечує можливість виявлення

базових концептів, їх ієрархії та аналіз суб'єктивних складових конструювання практик.

У дисертації визначено мультипарадигмальні координати дослідження, де обґрунтовано методологічні засади (феноменологічний, нарративний і дискурсивний підходи), теоретичні (опис і аналіз концептуальних положень множинності ідентифікацій, процес самореференції ідентичності, механізми конструювання практик), вибір методів і процедур аналізу (опис як техніка герменевтичного методу, метод обґрунтованої теорії, дискурс-аналіз, контент-аналіз, кластеризація даних асоціативного експерименту та авторські: модифікація психосемантичного методу «множинних ідентифікацій» й іпсативна методика).

Емпіричне дослідження, що проводилася протягом 2015–2017 років, охопило 453 особи різного віку (від 18 до 59 років), статі, сімейного стану та стажу: одружені, розлучені, у стосунках; різні за освітою та професійною діяльністю, які забезпечують її репрезентативність як мікромоделі генеральної сукупності і дозволяють здійснити опис та інтерпретацію якісно різних аспектів суб'єктивних складових конструювання практик партнерства та батьківства. Для нашого дослідження застосування вказаних методів і процедур сприяє вивченню індивідуального досвіду конструювання особистісних смислів практик, які тлумачаться виходячи з описів і узагальнень сукупності емпіричних даних: інтерв'ю, текстів інтернет-джерел, відповідей респондентів за опитувальниками.

Надійність і валідність якісного дослідження забезпечується верифікацією даних про практики, де джерелами є дані нарративних інтерв'ю та кейси з інтернет-мережі. Вбудовані у процес дослідження, протягом якого відбувалася постійна перевірка надійності, правдивості і обґрунтування результатів, вони є інструментом контекстуалізації трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

За результатами асоціативного експерименту проаналізовано змістове наповнення асоціативного поля слів-стимулів «сім'я», «шлюб», «партнерство», «батьківство». Масив слів-реакцій (227 парадигматичних асоціацій) розподілено за субкатегоріями: «почуття», «стосунки», «цінності», «норма/статус», «функції», «структура». За процедурою кластерного аналізу схожі асоціації утворили об'єднувальну категорію «шлюбно-сімейне партнерство».

Описова статистика узагальнених результатів асоціативного експерименту і фокус-груп (ранги, семантичні поля: ядра, периферії, емпіричні індикатори досліджуваних категорій в одиницях аналізу тексту та субкатегорій) вказує на первинне значення досвіду опитуваних. А саме, уявлення про шлюб, сім'ю, партнерство змінюються на рівні особистісних смислів, наголошуючи на значущості в контекстах експлікованого досвіду індивідуальних мотивів, цінностей, функцій.

Вибіркову сукупність матеріалів для роботи за методом обґрунтованої теорії репрезентують проаналізовані нами тексти автонаративів, отримані шляхом інтерв'ювання, та масив текстових даних з інтернет-джерел, які максимально забезпечують інформацію для диференціації моделей

самореферентної ідентичності. Інформативний ресурс предмету дослідження утворюють кейси різних комунікативних ситуацій: публічних дискусій на Інтернет-блогах, обговорень груп чайлд-фрі, проекту polyamory. progressor. ru, діяльності організації «Гей-альянс Україна» та молодіжного ЛГБТ-центру «Квир Хоум Киев», що дозволяє вважати їх валідними.

Здійснений аналіз проблемно-тематичного спрямування заголовків медіа-текстів указує на поєднання в них категорій диспозиції сімейності та дискурсивних практик. *«Плюси й мінуси гостьового шлюбу»*, *«Життя без дітей: чайлдфрі по-українськи»*, *«Два тати у маляти – це нормально?»*, *«Гостьовий шлюб: збереження свіжості стосунків чи уникнення...»*. Відповідно, увиразнюються семіотичні трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. На підставі аналізу назв як об'єктів семіотизації визначено межі і характеристики змістового наповнення кодів, виявлено зв'язки концептів «шлюб» – «сім'я», якими є мотиви й цінності, підсилені контрастністю мовних конструкцій. Риторична форма заголовків направлена на неоднозначність тлумачень і багатозначність смислів, де різність мотивів, потреб, цінностей, ролей та ідентифікацій вказують на імпліцитну інтригу утворених смислів практик. Зміст периферії, створеної з релевантних кодів, зумовлює смислову трансформацію досліджуваних практик як семіотизованого явища.

У категоріях обґрунтованої теорії верифікація інтерпретованих текстових даних автонаративів сприймається як частина теоретичної концепції, логіка якої полягає у досягненні теоретичної насиченості категорій, що розкривають смисл конструйованих практик та множинність самореферентної ідентичності.

Поєднання наративного і дискурсивного підходів доводить співвідносність особистого досвіду конструювання практик й самореферентності ідентичності та їхню контекстуальну обумовленість дискурсами. Аналіз фрагментів текстових розповідей включає: 1) виявлення кодів, категорій і зв'язків між ними, стратегій, ін. та об'єднання їх у моделі парадигми, 2) аналіз текстів та їхніх лінгвістичних особливостей дозволяє виявити реперні точки дискурсів, які ілюструються практиками. Процедура аналізу текстів здійснюється за схемою: 1) назва практики, 2) мотив/смисл конструювання, 3) стосунки, 4) цінності, 5) функціональність, 6) роль/ідентичність.

Виявлені шляхом кодування (відкритого, осьового, вибіркового) субстантивні коди концептуалізуються у теоретичні: мотив, функції, цінності, смисли, ролі, ідентичності, стосунки. Феномен постмодерної трансформації досліджуваних практик розкривається у тому, як інформанти бачать самих себе у власному досвіді стосунків: подружніх/партнерських/батьківських. Верифіковані дані характеризують особливості моделей самореферентної ідентичності.

Відтворення імпліцитних уявлень про індивідуальні смисли практик і пов'язані з ними множинні ідентифікації здійснюється за авторською модифікацією психосемантичної методики «множинної ідентифікації» В. Петренка. Співставлення запропонованих рольових позицій «сам/сама», «дружини», «чоловіка», «партнера-співмешканця», «матері», «батька» як культурно заданих взірців із набором дескрипторів відтворюють ситуації

шлюбно-сімейних практик. Аналіз факторизованих емпіричних даних вказує на ризоморфність конфігурацій ідентичності відносно рольових позицій. Оцінка поведінки з позицій множини значимих інших утворює картину відповідності/невідповідності закладених у її змісті соціетальних параметрів: ролей, функцій, цінностей, мотивів із списком рольових позицій. Виявлені ризоморфні конфігурації компонентів ідентичності відносно рольових позицій та вектори множинних ідентифікацій вказують на смислову поліфонію практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і реконструкцію нормативних рольових ідентичностей у самореферентні.

Специфікація іпсативної методики «Конфігурації особистісних виборів приватного життя (КОВПЖ)» визначалася за характеристиками вербального стимульного матеріалу, отриманого із кейсів тематичних електронних ресурсів. Особливість формату тестування полягає у тому, що вибір тверджень здійснюється не за зовнішніми еталонами-нормами, а за вимірjuвальним еталоном, створеним респондентом для самого себе. У такий спосіб долається тенденція соціально бажаних відповідей. За результатами методики розкривається система суб'єктивних порівнянь, уподобань і виборів смислів, що характеризує особистісні мотиваційні диспозиції у процесі конструювання практик.

У четвертому розділі – **«Конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: опис та інтерпретація»** подано результати аналізу асоціативного експерименту і фокус-груп, описано виявлені методом обґрунтованої теорії моделі самореферентної ідентичності; розкрито особливості конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства; описано психосемантичні простори множинних ідентифікацій та виявлено складові конструювання практик, що конкретизують особистісні мотиваційні диспозиції суб'єктів практик.

Змістовий аналіз асоціацій «сім'я», «шлюб», «партнерство» виявив семантичні поля, де ядро маркує смисли, пов'язані із категорією: шлюб (*любов, офіційний союз*), сім'я (*діти, любов*), партнерство (*підтримка, довіра, любов*). Суттєво, що одні і ті самі одиниці аналізу по-різному розподіляються на семантичному полі: те, що належить до ядра одної категорії, визначається на периферії іншого поля або взагалі не є представленим. Так, одиниця аналізу *діти* знаходиться на периферії категорії «шлюб», є ядром категорії «сім'я» і не представлена у «партнерстві»; не виявлено асоціацій між сім'єю і шлюбом; на периферії шлюбу виявилось «весілля». За викидами в наборі асоціацій відносно «партнерства» також не виявлено асоціативів зі шлюбом і батьківством. Відтак, збільшення одиниць аналізу на периферії семантичних полів доводить структурні зміни категорій аналізу та встановлює значущість асоціацій, пов'язаних із відчутними смислами практик. Поєднані способом асоціативно-ланцюгового кластеру, спільні смислотвірні концепти: *любов, діти, довіра, підтримка, взаєморозуміння* утворюють теоретичний конструкт «шлюбно-сімейне партнерство». Робиться висновок про неоднорідність конструювання соціального простору, де смислова поліфонія практик шлюбно-сімейного

партнерства вказує на зміни принципу конструювання сім'ї як метанорми.

Комунікативна валідизація висловлювань учасників фокус-груп виявила емпіричні індикатори категорій «шлюб», «сім'я», «партнерство»: *стосунки, перевірка, зобов'язання, конфлікт, партнер, сексуальний, досвід, комфортність стосунків, ритуал і традиція, матеріальна стабільність, почуття, відповідальність, свобода*, що маркують різні аспекти спільного проживання. Індивідуально-особистісні (*кар'єра, життя для себе, насолода вільним життям*) та емоційно-чутливі (*довіра, ніжність, турботливість, відповідальність, поцінування*) предиктори вказують на аксіологічний плюралізм експлікованих смислів практик, що виявляється у цінності стосунків в/без шлюбу, прагненні до гедонізму, задоволенні утилітарних потреб, професійній самореалізації.

За результатами методу обґрунтованої теорії виявлено співвідношення особистого досвіду конструювання практик й ідентичності та їхню контекстуальну зумовленість дискурсами. У дослідженні з'ясовано, що зв'язок між каузальними умовами і діями визначає стратегії і межі ідентифікації. Зокрема, реконструкція норми, де роль дружини бути *«за мужем»*, визначає стратегію дій/взаємодій, характерну для інституційного дискурсу: *хотілося захисту; чоловіка немає – захисту немає*. Аналіз текстових сегментів автонаративів вказує, що індикаторами конструйованих практик та ідентичності є прийняття/заперечення, ідентифікація/відчуження нормативних імперативів, а саме: соціальних стереотипів, сімейних цінностей, стандартів функціонально-рольових взаємин. Вербальні конструкції, типу *«зневаження мною як жінкою, як мамою»* є результатом самореференції ідентичності. Зроблено висновок про те, що у процесі самореференції суб'єкт керується змістом власних переживань, а не приписами і стереотипізованою поведінкою.

У процесі дослідження наративних історій з'ясовано, що самореференція ідентичності не має жорсткої прив'язки стать – гендер і розкривається в практиках через смисл виконання дій, які описують суб'єкта: *«я готую, бо люблю, він миє посуд, тому що у нього це виходить швидше»*. Експліковані розриви зв'язку між категоріями доводять, що самореферентна ідентичність діє як система: втрачаючи одні характеристики, вона конструює інші властивості. Наголошується на полідискурсивній контекстуальності множинної ідентичності, що означає зв'язок між контекстами комунікативних ситуацій, де помітною є утворювальна роль дискурсів, і суб'єктом, що маніфестує їхнє розуміння і сприйняття. Підсумовується, що у дискурсивному полі смислів вибудовується суб'єктивність, яка в смисловій поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства присвоює собі різні ідентичності.

Аналіз текстових джерел автонаративів виявив каузальні умови розрізнення ідентичності в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Категоризовані в поняттях: *довіра, статус, примус, добровільність, домовленість, відкритість*, умови цільових дій вказують межі самореференції ідентичності. Натомість паттерни соціально відтворених взірців як засвоєних седиментованих знань не виявили вираженого зв'язку із самореферентністю

ідентичності. Також з'ясовано, що у відповідь на ситуацію, умови змінюються настільки, що викликають відповідні зміни дій/взаємодій подружжя/партнерів із багатоваріантністю стратегій: *залишатися друзями*; очікування офіційної пропозиції – *наполягати не стала, навіть виправдала*; примирення – *потерпіти, помучитись*; вибору і домовленості – *у нас немає проблем твої/мої обов'язки: я готую, бо люблю це робити*; експериментування – *не втискувати себе у ці рамки*, тощо.

Виявлені за допомогою обґрунтованої теорії зв'язки між категоріями: «мотивація» та «самореференція», «цінність» та «самореференція», «функція» та «самореференція», «релевантність» та «самореференція» вказують на взаємозумовленість процесів конструювання практик та ідентичностей, за результатами яких схарактеризовано моделі самореферентної ідентичності:

- *модель мімікрійної самореферентної ідентичності* утворена як наслідування засвоєних у процесі соціалізації седиментованих знань про соціальну норму стосунків у сім'ї, шлюбі, батьківстві, де представлено категорії: «приписи», «норма», «стереотипи», «цінності», «функції». Особливість полягає в тому, що виникає загострення відчуття належності/неналежності, відповідності/невідповідності соціальному статусу і паттернам нормативної поведінки відносно культурно заданих рольових ідентифікацій, та тим, як це відчуває особистість, конструюючи свою ідентичність. Порівняння себе з образами суб'єктів у ролях матері, дружини, жінки вказує на розмитість рольових ідентифікацій по відношенню до себе і супроводжується емоційно негативними переживаннями, залишаючи «мімікрійну» модель на межі розриву між тим, що «треба, але є мені чужим» і тим, що «є моїм, але не є правилом для всіх»;

- *модель стилізованої самореферентної ідентичності* утворена із вибірково засвоєних седиментованих знань і відтворених модних стилів, що виявляються як стилізовані під норму паттерни поведінки. Стандарти гендерної соціалізації, представлені в уявленнях суб'єктів про себе, увиразнюють ситуацію, коли «ти це робиш як чоловік, я це роблю як жінка», але при цьому кожен відстоює свою межу приватності/автономності. В особистісно значущих ситуаціях самореференція ідентичності віддалена від стандартів рольової поведінки, зумовленої «статусом». «Стилізованість» проявляється у цілеспрямованому поєднанні рольових ідентифікацій відносно культурно сконструйованих функціонально-рольових обов'язків і самореференції ідентичності, яка розкривається у ситуаціях, пов'язаних із професійним самоздійсненням і кар'єрою, інтересами і захопленнями;

- *модель інклюзивної самореферентної ідентичності* утворена внаслідок самопізнання, самовизначення і самоздійснення шляхом експериментування в різних сферах стосунків подружжя/партнерів (сексуальній, господарській, виховній, репродуктивній). Прагнучи до комфорту, свободи від побутових клопотів, фінансової незалежності, подружжя/партнери вдаються до експериментування в різних сферах співжиття, увиразнюючи смислову поліфонію практик, а саме, гостьові шлюби, сім'ї вихідного дня, дистантні сім'ї,

поліаморні партнерства (снєк, пікап, полі);

- *модель транспарентної самореферентної ідентичності* орієнтована на вільне, автономне, прозоре самотворення і самоздійснення в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Модель семіотично конкретизує зміст індивідуально-особистісних і емоційно-чутливих предикторів: «*смисл*», «*почуття*», «*духовна близькість*», «*свобода*», що пов'язані із самовизначенням і самоздійсненням ідентичності. Індикатором моделі є потреба «*бути самим собою*».

Осьовою частиною розрізнення ідентичності батька/матері виявлено категорії: «діти» та «батьківство», які не мають прямий зв'язок зі статусом подружжя/партнери, але обов'язково мають особистісну безумовну цінність, об'єктивовану потребою бути батьками. Особливість феномену батьківства визначається у конструюванні його як симетричної парадигми, що ґрунтується на цінностях дитності і батьківства, де взаємини з дітьми не залежать від спорідненості, а батьківська ідентичність проявляється не зважаючи на статеву належність та не розділяється за гендерною специфікацією функцій, пов'язаних із доглядом і вихованням.

Виявлені поєднання різних моделей розглядаються як ознака непоступальності, плинності і гнучкості самореферентної ідентичності. Аналіз стратегій дій/взаємодій подружжя/партнерів дозволяє категоризувати їх як пристосувальні (ідентифікуються «мімікрійна» та «стилізована» моделі) і автономні преференційні (ідентифікуються «інклюзивна» та «транспарентна» моделі).

Імплицитні уявлення про ролі і пов'язані із ними множинні ідентифікації відтворено за результатами модифікованого психосемантичного методу «множинних ідентифікацій». У дослідженні виявлено, що одна і та сама поведінка співвідноситься з різними рольовими позиціями: «сам/сама», «дружина», «чоловік», «партнер/співмешканець», «мати», «батько», за якими вирізняється множина компонентів ідентичності, де компонент розглядається як одиниця розрізнення самореферентної ідентичності. З'ясовано, що зазначені рольові позиції, які у масовому дискурсі співвідносні із культурно прийнятними соціальними очікуваннями відповідної поведінки чоловіків/жінок, в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства збігаються із ними тільки частково. Поясненням цьому є різні засади конструювання: гендерна ідентифікація із культурно заданими ролями, типовими для інституційного дискурсу, та процес самореферентності ідентичності в практиках, де розрив із гендером вказує на віддаленість від нормативного імперативу. Експліковано множину змістів компонентів ідентичності: архаїчного (із самовизначенням у функціонально-рольовій структурі традиційної сім'ї); утилітарного (із самовизначенням у вузько практичних, вигідних для себе діях); стилізованого (із самовідтворенням у стилізованих під традиційні ролі та пов'язані із ними функції, способи життя); сексуального (визначеного через самопізнання власних тілесних відчуттів, переживань, сфокусованого на своїй сексуальній привабливості); батьківського/материнського (самопізнання цінності дитності

відносно себе як батька/матері).

В ризоморфних конфігураціях компонентів ідентичності відносно рольових позицій відсутнє ядро і домінантні компоненти. Сукупні дані виявлених компонентів ідентичності вказують на їхню багатовекторність, що логічно, коли ідентифікація відбувається у особистісно значимих інтеракціях, а не наслідуванні соціально зумовлених стандартів. На цій підставі робиться висновок про те, що ризоморфна конфігурація компонентів ідентичності є відображенням специфіки нелінійних структур, де відсутня уніфікованість, а суб'єктивний простір практик представляє децентроване утворення, відкрите для множини ідентифікацій, іманентних ситуаціям практик партнерства та батьківства. Різність конфігурацій компонентів ідентичності відносно рольових позицій є результатом віддаленості від культурних взірців рольових ідентичностей. Підсумовується, що множинність ідентифікацій зумовлена транзицією засад конструювання ідентичності, яка виявляється у переході від нормативності гендерно означених рольових ідентичностей до множинних ідентифікацій на фоні поліконтекстуальності практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

За результатами авторської іпсативної методики «Конфігурації особистісних виборів приватного життя (КОВПЖ)» ідентифіковано кластери, зміст яких розкриває особистісні мотиваційні диспозиції суб'єктів практик:

- кластер «ролі» утворено об'єднанням груп монокластерів, поєднаних осмисленням/переосмисленням ролей відносно прийняття/заперечення культурно заданих стандартів та пов'язаних із ними смислів практик;

- кластер «функціональність» утворюють об'єкти, за змістом котрих вбачається різне розуміння функціональності практик як результату змін в уявленнях про організацію співжиття подружжя/партнерів, визначених смислом конструйованої практики: господарським, фінансовим, сексуальним;

- кластер «ціннісні орієнтації» відтворює аксіологічний плюралізм практик: гедонізм, цінність подружжя, батьківства, дітності, самореалізації, кар'єри;

- кластер «смисли» включає твердження, зміст яких відтворює смислову поліфонію практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

У п'ятому розділі «Шлюбно-сімейні партнерства та батьківства: тенденції постмодерних трансформацій» подано результати змін функціональності практик, розкрито дискурсивний потенціал конструювання практик, представлено концепцію постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, узагальнено тенденції трансформацій.

Аналіз автонаративів та кейсів інтернет-джерел, здійснений методом обґрунтованої теорії, експлікував зміну функціональності практик як набору функцій, який дозволяє реалізувати потреби подружжя/партнерів, визначені смислами конструйованих практик і моделями самореферентної ідентичності.

Ознакою змін функціональності досліджуваних практик визначено проліферацію функцій, що в контексті смислової поліфонії проявляється у

функціонуванні шлюбно-сімейного аутсорсингу. Відмічено, що особливість функцій конструйованих практик виявляється у зміні традиційного змісту ролевих стосунків і утворенні сингулярних правил взаємин. Так, господарсько-побутову функцію уточнено поняттям «прагматична функція», сексуально-еротичну роз'яснено змістом поняття «просексуальна функція», емоційну, конкретизовано у змісті «афіліативної функції». Визначено особливості (розсічена функціональність, функціональний баланс, функціональна гнучкість) та властивості функціональності практик (відсутність фіксованості змісту функцій за ролями; мінлива домінантність функцій; множина значень функцій, конкретизованих завданнями, пов'язаними із веденням господарства, доглядом за дітьми).

Для встановлення контекстуальної обумовленості дискурсотвірних можливостей проаналізовано шлюбно-сімейні партнерства і з'ясовано, що їхня функціональність конкретизує смислову поліфонію досліджуваних практик. Зокрема, йдеться про шлюбно-сімейні партнерства: господарсько-фінансове, сексуальне та батьківства, що різняться установками на народження дітей, відтермінування та «не-батьківство» і способами здійснення виховної функції: безпосереднє виховання батьками, дистантне та передоручене.

Процедура аналізу текстів та їхніх лінгвістичних особливостей розкрила область дискурсивності практик. За характерними ключовими кодами смисл господарсько-фінансового партнерства виявляється: у вивільненні від соціокультурних приписів про розподіл обов'язків за гендерною ознакою; не виключає утворення зв'язку партнерство – батьківство.

Функціональна презентивність сексуального партнерства конкретизує індивідуальний смисл практик, в яких об'єктивуються цінності «вільного кохання», сексуальної спокуси, еротичної насолоди, гедоністичного способу життя; реалізуються експерименти із сексуальністю та самовизначенням і самоздійсненням сексуальної ідентичності. В таких репрезентаціях сексуальність являє собою дискурсоутворювальний концепт, який об'єктивується у понятті «поліаморія». За сукупністю знаків сексуальності в практиках визначено, що вони активовані дією механізму семіотизації сексуальності.

Контекст «не-батьківства» є фоном, на якому протиставлено знаки «батьківство/не-батьківство», зважаючи на які конструюється ідентичність. Виявлені дискурсотвірні концепти «діти», «мати», «батьки» уточнюються і розширюються репрезентаціями переозначених мовних конструктів: *діти заробітчани, євросироти, Скайп-мама, батьки по Скайпу, тато-одинак, дві мами*. З'ясовано, що дискурсотвірні концепти вказують на трансформацію їхніх смислових значень і встановлюють, який дискурс їх відтворює. Підсумовується, що позаінституційний дискурс урізноманітнює смисли ключових категорій аналізу.

Експліковані дані доводять, що традиційні шлюб, сім'я, батьківство перестали бути єдиними легітимними практиками. Робиться висновок про соціальну транзицію інституційних основ сім'ї, шлюбу та батьківства, що виявляється у трансфері від шлюбу до партнерства, від батьківства до не-

батьківства, від сім'ї, утвореної на шлюбі, до мономатеринської сім'ї, та транзицію засад конструювання практик і ідентичностей: від абсолютизації сімейних цінностей до індивідуальних, від соціокультурної детермінованості ролевих ідентичностей за гендерною ознакою до непоступальної, плинної і гнучкої самореферентної ідентичності.

Робиться висновок, що досліджувані практики шлюбно-сімейного партнерства та батьківства змінюють свою функцію структурування соціальності: з наслідування соціально-культурних приписів на творення нових норм в суспільстві із якісно відмінними стосунками подружжя/партнерів, що й утворюють ціннісний смисл для пари. Відповідно, відбувається диверсифікація реальності, коли відсутній єдиний метанаратив і наявна смислова поліфонія практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Суттєвою ознакою трансформацій практик є зміна засад конструювання ідентичності: із перформативності гендерної ідентичності з відтворювальною стандартною поведінкою до самореферентної множинної ідентичності. Смислова поліфонія досліджуваних практик і оновлений зміст ідентичності трансформують стандарти взаємин подружжя/партнерів, демонструючи відкритість самоздійснення у бажанні «бути самим собою» і «жити для себе».

Зважаючи на зазначене, робиться висновок, що «партнерство» є найбільш загальним поняттям, яке описує сім'ю, шлюб та батьківство в умовах постмодерної соціальності. Відповідно, партнерство є емерджентною конструкцією, відкритою для конструювання практик на умовах спільних цінностей і домовленостей про різні аспекти співжиття, що не суперечать самоздійсненню ідентичності кожного.

Висвітлено суть розробленої концепції постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, що розкривається в аналізі взаємозв'язку механізмів конструювання інтерсуб'єктивної седиментації, суб'єктивної рефлексії, особистісної інтерпретації, семіотизації сексуальності, які обумовлюють вибір предикторів смислів та дозволяють схарактеризувати суб'єктивні складові конструювання смислової поліфонії практик та моделі самореферентної ідентичності.

Підсумовується, що системний характер постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства виявляється у його сутнісних ознаках: індивідуальне розрізнення практик; динамічність і мобільність; нелінійність організації; функціональна презентивність; стратегія ризику; емерджентність та проникність.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, що виявляються у смисловій поліфонії цих практик, розкритті самоопису і самоздійснення моделей самореферентної ідентичності в практиках, виявленні дискурсотвірних особливостей конструювання та висвітленні загальних тенденцій постмодерних

трансформацій практик партнерства та батьківства.

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Теоретико-методологічні основи постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик проявляються у зміщенні дослідницьких акцентів з інституційно заданих зразків, норм, правил до сингулярності смислів соціальних практик. Існування сингулярності як ознаки соціальної реальності доводить, що одиничний випадок, локальна комунікативна ситуація продукують творення різного смислу соціальних, у тому числі і дискурсивних, практик та «оновленої» ідентичності. З цього робиться висновок, що сингулярність практик як один із варіантів смислової поліфонії шлюбно-сімейного партнерства та батьківства є ознакою трансформацій шлюбу, сім'ї, партнерства, батьківства.

Виявлено, що методологічним наслідком перетворень стають розриви рядоположних в інституційному дискурсі категорій «сім'я», «шлюб», «батьківство», в яких гендерні стратифікації, гетеронормативність, сімейні цінності та функції із обов'язкових і непорушних обертаються на прагматичні, оприявнюючи індивідуально-особистісні та емоційно-чутливі психологічні предиктори смислів конструйованих практик. Висвітлено, що розщеплення зв'язку між категоріями: «стать», «гендер», «ідентичність» уможливорює ризоморфні поєднання, які у відповідь на невизначеність, фрагментованість та сингулярність постмодерної соціальності артикулюють на плинності, змінюваності, множинності їх поєднань в практиках.

Ключову роль у трансформаціях практик відіграють стосунки подружжя/партнерів. У їхньому співжитті вони стають цінністю, смисл якої полягає у створенні власних правил, що розхитують нормативні імперативи шлюбу, сім'ї, батьківства. Особистісні мотиви спільного проживання та індивідуальні цінності утворюють смислову поліфонію, що позначається на функціональності шлюбно-сімейних партнерств та батьківстві.

2. Функціонуванням смислової поліфонії практик заперечується безумовність метанаративу щодо сім'ї. Закономірність змін пояснюється руйнуванням соціокультурно утвореного зв'язку ідентичності із гендерними ролями і закріпленими за ними функціями. Як наслідок, утворення множинної ідентичності, що розкривається у процесі комунікацій, який забезпечують операції самовизначення, самопізнання, самотворення, самовідтворення і самоздійснення. Робиться висновок, що у самоописі ідентичності відтворюється смисл утвореної практики. Відповідно, самореферентна ідентичність маркує практики шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, які відтворюють аксіологічний плюралізм і поліфонію смислів.

Виявлені і охарактеризовані моделі самореферентної ідентичності: «мімікрійна», «стилізована», «інклюзивна» та «транспарентна» увиразнюють смислову поліфонію практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і артикулюють непоступальність, плинність і гнучкість самореферентної ідентичності.

3. Історичний і культурний контексти конструювання практик, де імпліцитні уявлення і експліцитний досвід зводять разом контекстуальні,

стосункові і лінгвістичні властивості знань про практики, вказують, що «диспозиція сімейності» як матриця конфігурації культивованих суспільством практик забезпечувала реплікацію паттернів поведінки із діючими імперативами: соціальні цінності, статусність, гетеронормативність взаємин, функціонально-рольова дихотомія. З'ясовано, що у змінених соціокультурних умовах домінантні компоненти диспозиції сімейності: «мотив», «функції», «ролі», «стосунки», «цінності» стають суб'єктивними складовими конструювання смислової поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Встановлено, що функціонування практик цивільного партнерства та мономатеринських сімей оприявило розриви: сексуальність – репродуктивність та шлюб – батьківство. Це доводить нестійкість «диспозиції сімейності» та вказує на розмивання/руйнування нормативних імперативів інституту сім'ї. В історичній перспективі зазначені розриви заклали основи для подальших структурних і функціонально-рольових трансформацій в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства й уможливили укладання сингулярних правил взаємин подружжя/партнерів/батьків.

4. Розроблено концепцію постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, що відображає взаємодію механізмів конструювання, предикторів смислу і процесу самореференції ідентичності, а саме: у процесі конструювання предиктори (культурно-обумовлені, індивідуально-особистісні, емоційно-чутливі) стають особистісними виборами, що співвідносяться із уявленнями суб'єктів про смисли практик і самореференцією ідентичності, яка визначається змістом власних переживань; функція предикторів як незалежних змінних, утворених із змістових характеристик соціальності, полягає у конкретизації смислів досліджуваних практик, активації процесу самореференції ідентичності та механізмів конструювання:

- механізм інтерсуб'єктивної седиментації, дія якого виявляється в об'єктивації досвіду поколінь про сім'ю, шлюб, батьківство як загальних знань про норми і приписи подружнього життя, підтримання родинних традицій, ритуалів, сімейних цінностей, рольових ідентифікацій; механізм суб'єктивної рефлексії проявляється у пізнанні себе в стосунках, рефлексії життєвих орієнтацій, цінностей, соціальних стереотипів, індивідуальних цінностей, у сприйманні таких феноменів, як фемінінність, маскулінність, сексуальність, материнство/батьківство, дітність, як індивідуальних актів осмислення, переосмислення і переживання; механізм особистісної інтерпретації сприяє індивідуально-особистісному і емоційно-чутливому осмисленню, поясненню та оцінюванню світу і себе у ньому; механізм семіотизація сексуальності забезпечує відкритість/вільність розкриття своєї сексуальності та самоздійснення сексуальної ідентичності.

5. Розкрито дискурсотвірний потенціал конструювання смислової поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, що забезпечується наповненістю виявлених концептів новими знаками, які об'єктивують категорії: «цінність», «функціональність», «сексуальність»,

«стосунки», «смысл/мотив», «роль/ідентичність» та представляють шлюбно-сімейне партнерство і батьківство як дискурсивне поле смислів міжособових взаємин мінливих ідентичностей. За конкретними концептами та ключовими знаками у вербальних конструктах текстових даних прочитуються смислові значення, які конкретизують дискурси та утворену смислову поліфонію практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Підсумовується, що дискурсивне поле смислів уможлиблює конструювання поліфонії практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і присвоєння множини ідентичностей.

З огляду на це з'ясовано роль позаінституційного дискурсу, що в постмодерній соціальності ставить під сумнів імперативи інституційного дискурсу про сім'ю, шлюб, батьківство, партнерство і як корелят соціально-культурних контекстів увиразнює конструювання смислової поліфонії практик.

6. В процесі дослідження встановлено загальні тенденції постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства початку XXI століття:

- розрив зв'язку шлюб – батьківство змінює структуру сім'ї, руйнуючи уявлення про універсальність метанаративу щодо сім'ї;
- вибудовування зв'язку партнерство – батьківство за відсутності шлюбу не стає перешкодою до конструювання практик батьківства;
- стосунки в практиках партнерства вимірюються їхньою цінністю для пари, смысл яких – у створенні сингулярних правил співжиття;
- транзиція інституційних основ сім'ї, шлюбу та батьківства (перехід від шлюбу до партнерства, від батьківства до «не-батьківства», від сім'ї, утвореної на шлюбі, до мономатеринської і монобатьківської сім'ї, від соціального і сурогатного батьківства до практик одностатевого батьківства);
- транзиція засад конструювання практик (від абсолютизації сімейних цінностей до аксіологічного плюралізму; від нормативного імперативу інституту сім'ї до соціальної сингулярності);
- зміна засад творення ідентичності – із «практики повторного означування» на процес самореференції в практиках;
- зниження соціальної стигматизації партнерства тільки як сексуальної практики.

З огляду на зазначене, соціальний ефект постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства полягає у легітимації їх смислової поліфонії і самореференції ідентичностей, яка змінює усталені рольові ідентифікації.

7. За модифікованою методикою «множинних ідентифікацій» виявлено ризоморфні конфігурації компонентів ідентичності, що є результатом децентрованості суб'єктивного семантичного простору практик і відсутністю уніфікованого ядра. Набір компонентів ідентичності, де компонент розглядається як одиниця розрізнення самореферентної ідентичності відносно заданих рольових позицій, вказує на нелінійну організацію із невпорядкованим зв'язком між компонентами. Відсутність ядра і домінуючих компонентів у суб'єктивному

семантичному просторі практик та наявна нелінійність ідентифікацій доводять, що ідентифікація відбувається у кожній конкретній ситуації.

Робиться висновок про те, що відхилення від заданих рольових позицій є ознакою трансформацій практик і множинних ідентифікацій. Відтак, у зміненій соціальності гнучка дискурсивна природа ідентичності, піддаючись саморозрізненню і самоозначуванню, вказує на умовність ролей як заданих культурних взірців. В реконструйованій соціальній реальності це стає чинником зсуву у свідомості, що виявляється у смисловій поліфонії практик та множинності ідентичності, розкритої у процесі самореференції в практиках.

Проективна іпсативна методика «Конфігурації особистісних виборів приватного життя (КОВПЖ)» підтвердила домінантність виявлених суб'єктивних складових конструювання практик: «роль», «функціональність», «ціннісні орієнтації», «сенси». Позначені кардинальними змінами змістів, вони виходять за межі інституційного дискурсу і оприявнюють систему суб'єктивних порівнянь, уподобань і виборів, що характеризує особистісні мотиваційні диспозиції, за якими увиразнюється смислова поліфонія практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства і множинна ідентичність.

Перспектива подальших досліджень вбачається в теоретичній розбудові концепції та вивченні меж її придатності у дослідженні практик молодіжного партнерства. На окрему увагу заслуговує дослідження практик батьківства у середовищі розлученого подружжя. Ці опції, на наш погляд, можуть відкрити важливі для соціальної психології, психології соціальної роботи нові напрямки наукових досліджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А) Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії:

1. Яцина О. Ф. Трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: постмодерні реалії : монографія / О. Ф. Яцина – Ужгород : Карпати, 2018. – 280 с., іл.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України:

2. Яцина О. Ф. Розірвання шлюбу як ресурс у пошуку нових моделей шлюбно-сімейних стосунків / О. Ф. Яцина // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка Т. II. Вип. 94; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧДПУ, 2011 (Серія: Психологічні науки). – С.274 – 277.

3. Яцина О. Ф. Феномен подружніх стосунків у зарубіжній психологічній теорії і практиці / О. Ф. Яцина // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. XIV, част.2– К., 2012. – С. 441–449.

4. Яцина О. Ф. Соціальні стереотипи у контексті шлюбних стосунків / О. Ф. Яцина // Вісник Одеського національного університету імені

І. І. Мечникова Т.17. Вип. 8(20). – 2012. – Одеса «Астропринт» 2012. (Серія: Психологія). – С.446–451.

5. Яцина О. Ф. Батьківство в умовах трансформації сім'ї / О. Ф. Яцина // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету Т. 2. Вип. 103/ Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧДПУ, 2012. (Серія: Психологічні науки). – С.217–220.

6. Яцина О. Ф. Проблема внутрішньої свободи в контексті проблематики психології сім'ї [Електронний ресурс] / О. Ф. Яцина // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2012. – Вип. 5. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_5/12yofpps.pdf.

7. Яцина О. Ф. Дітність як цінність і практика / О. Ф. Яцина // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 121. Т.2. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧНПУ, 2014. (Серія: Психологічні науки). – С. 222–225.

8. Яцина О. Ф. Деабсолютизація цінностей традиційної сім'ї як ефект постмодерних трансформацій інститутів сім'ї та шлюбу / О. Ф. Яцина // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей/ НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології; [редакційна рада: М. М. Слюсаревський та ін.] – К. : Міленіум, 2015. – Випуск 35 (38). – С.89–102.

9. Яцина О. Ф. Сім'я, шлюб, партнерство, батьківство в постмодерних координатах / О. Ф. Яцина // Проблеми політичної психології : збірник наукових праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України : [редакційна колегія : Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна, І. Г. Батраченко та ін.] – К. : Міленіум, 2016. – Випуск 4 (18). – С. 279–290.

10. Яцина О. Ф. Ціннісні переваги в конструюванні практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства / О. Ф. Яцина // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2016. – Вип. 37 (40). – С.201-211. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2016_37_20

11. Яцина О. Ф. Самореферентна ідентичність – множинний конструкт бажань / О. Ф. Яцина // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2016. – Вип. 38 (41). – С.112–119.

12. Яцина О. Ф. Іпсативна методика в дослідженні шлюбно-сімейних практик партнерства та батьківства [Електронний ресурс] / О. Ф. Яцина // Психологічний часопис : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. – № 5 (9). – Вип. 9. – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2017. – С.187 – 191. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/.../326407291_IPSATIVNA_M

13. Яцина О. Ф. Структура і логіка дослідження практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка

НАПН України. Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2018. – Т. IX. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Випуск 11. – С. 404–418.

14. Яцина О. Ф. Першооснови трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Збірник наукових праць «Вісник післядипломної освіти» серії «Соціальні і поведінкові науки» Випуск 7 (36) 2019. – С.209–226.

15. Яцина О. Ф. Функціональність практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: нові змісти / О. Ф. Яцина // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2019. – Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Вип. 51. – С.60–65.

16. Яцина О. Ф. Конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: механізми, предиктори, самореференція ідентичностей / О. Ф. Яцина // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 1 (39). – Київ : Видавництво КІБІТ. – 2019. – С. 87–93.

17. Яцина О. Ф. Метод обґрунтованої теорії у дослідженні практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Збірник наукових праць : психологія.– Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. – Вип. 23– С. 58–66.

18. Яцина О. Ф. Практики батьківства і не-батьківства: нові змісти / О. Ф. Яцина // Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць. Вип.12/ упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2019. – С. 254–262.

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях, що входять до наукометричних баз даних:

19. Яцина О. Ф. Проблематизація практик шлюбно-сімейного партнерства /О. Ф. Яцина // Вип. 25. Психологічні перспективи. Східноєвропейській національний університет імені Лесі Українки, – Луцьк, 2015.– С.323–333.

20. Яцина О. Ф. Самореферентність дискурсивної ідентичності /О. Ф. Яцина // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 30. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015.– С.764–775.

21. Яцина О. Ф. Проблематизація гендерної/жіночої/чоловічої ідентичностей в контексті постмодерного дискурсу – завдання самовизначення / О. Ф. Яцина // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Випуск 6, Том 2. – Херсон, 2016.– С.166–172.

22. Яцина О. Ф. Дискурс бажання як спосіб конструювання Я та конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства /О. Ф. Яцина // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 35. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017.– С.470–485.

23. Яцина О. Ф. Психосемантичний простір множинних ідентифікацій у практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Випуск 3, Том 2. – Херсон, 2018. – С.174 –180.

24. Яцина О. Ф. Конструювання практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: дискурсотвірний потенціал / О. Ф. Яцина // Теорія і практика сучасної психології : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя. 2019, №2, Т.1. – С.184–189.

Б) Опубліковані праці апробаційного характеру

25. Яцина О.Ф. Тенденції розвитку сучасної української сім'ї в умовах трансформації суспільства/ О. Ф. Яцина // Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (16 листопада, м. Київ) /М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка [та ін.]; за заг. ред.; [редколег.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Н. М. Віннікова]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – С.115–118.

26. Яцина О. Ф. Ресоціалізація особистості в сучасній сім'ї під впливом суспільних трансформаційних процесів / О. Ф. Яцина // Проблеми емпіричних досліджень у психології, 6-7 грудня 2012 р., Київ: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. І. В. Данилюка, І. В. Ващенко. – К. : ОВС, 2012.– Укр., англ., польс. – С.156–160.

27. Яцина Е. Ф. О ресоциализации в контексте трансформации семьи / О. Ф. Яцина // Педагогические и психологические науки: Актуальные вопросы: материалы Международной заочной научно-практической конференции. Часть 2. (31 октября 2012 г.) – Новосибирск : Изд. «Сибирская ассоциация консультантов», 2012. – С. 170–174.

28. Яцина О. Ф. Сім'я постмодерного суспільства: напрямки дослідження / О. Ф. Яцина // Закарпатські Волошинські читання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Ужгород, 25-30 березня 2013 р.) – Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2013. – С. 63–65.

29. Яцина О. Ф. К вопросу о чайлдфри: отказ от материнства и отцовства как социально-психологический симптом / О. Ф. Яцина // Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии. Сборник научных трудов : материалы Международной научно-практической конференции, г. Москва, 05 августа 2013/ АНО содействия развитию современной отечественной науки Издательский дом «Научное обозрение»; ред. кол. М. В. Васильева (гл.ред.) [и др.] – М. : Планета, 2013.– С. 98–106.

30. Яцина О.Ф. Трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства як рефлекс на суспільно-економічні зміни / О. Ф. Яцина // Четверті Сіверянські соціально-психологічні читання: матеріали Всеукраїнської наукової конференції

– Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2013.– С.150–151.

31. Яцина О. Ф. Системні зміни традиційної сім'ї в умовах трансформаційних процесів / О. Ф. Яцина // IX Европейський научно-практичний конгрес психологов и педагогов: 27 декабря 2013г. «IX Европейський научно-практичний конгрес психологов и педагогов» [Текст]: матеріали Міжнародного научно-практичного конгреса. г. Київ, 20 декабря 2013 г. / Науч.-инф. издат. центр на базе Европейской ассоциации педагогов и психологов «Science» – Од : Изд-во 2013.– С.173–178.

32. Яцина О. Ф. Поняття «сім'я», «брак», «родительство»: постмодерний вигляд / О. Ф. Яцина // Матеріали Міжнародної научно-практичної конференції «Актуальні проблеми та тенденції розвитку в сучасній науці» (Махачкала, 30 мая 2014 г.), – Махачкала, 2014.– С.47–53.

33. Яцина О. Ф. Сім'я та шлюб як предмет культурної рефлексії. The European Scientific and Practical Congress "Scientific resources management of countries and regions" Published by order of the Scientific Presidium of the Council of the International Scientific Association "Science & Genesis". Scientific and practical edition: Copenhagen, Denmark, 18 July 2014. Publishing Center of The International Scientific Association "Science & Genesis", Copenhagen, 2014, Vol 2. – P. 154–151.

34. Яцина О. Ф. Соціально-психологічні практики шлюбно-сімейного партнерства: постмодерний дискурс / О. Ф. Яцина // «Европейський научно-практичний конгрес психологов и педагогов» [Текст]: матеріали Міжнародного научно-практичного конгреса. г. Прага (Республіка Чехія), 5 марта 2014 года/ Науч.- инф. издат. центр на базе Европейской ассоциации педагогов и психологов «Science» – Од : Изд-во 2014.– С. 164–173.

35. Яцина О. Ф. Деабсолютизація цінностей як ознака постмодерних трансформацій традиційних шлюбно-сімейних практик / О. Ф. Яцина // Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі, 10 лютого 2016 р. : Матеріали I Міжнародного науково-практичного семінару/ за ред. Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський: Медобори - 2006, 2016. –Укр., рос., польс. – С. 133–136.

36. Яцина О. Ф. Самореферентна ідентичність: дискурсивний конструкт практики та конституювання себе / О. Ф. Яцина // Актуальні питання сучасної психології. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 7-8 жовтня 2016 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016.– С.67–71.

37. Яцина О. Ф. Постмодерний дискурс соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства / О. Ф. Яцина // Сучасна наука: проблеми і перспективи (частина 2): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – м. Київ, 15-16 жовтня 2016 року. – Київ : МЦНД, 2016.– С.24–27.

38. Яцина О. Ф. Ціннісні вибори у практиках партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: матер. II Міжнар. наук.-практич. конф. студ., аспірант. та молод. вчених (Одеса, 27 жовтня 2016 р.). – Одеса: Фенікс, 2016.– С.85–87.

39. Яцина О. Ф. Діалоги про постмодерні зміни в шлюбно-сімейних практиках партнерства і батьківства / О. Ф. Яцина // Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика: Збірник наукових робіт учасників науково-практичної конференції (20-21 січня 2017 р., м. Одеса). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. – С.31–34.

40. Яцина О. Ф. Практики шлюбно-сімейного партнерства та батьківства – практики життєконструювання особистості / О. Ф. Яцина // Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 січня 2017 року). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017.– С. 84 – 87.

41. Яцина О. Ф. Дискурсивні практики як предмет психологічного аналізу / О. Ф. Яцина // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 3-4 лютого 2017 року). – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017.– С.168–171.

42. Яцина О. Ф. Дискурс функціональності практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // *Inovačné výskum v oblasti sociológie, psychológie a politológie* // *Zbornik prispevkov z medzinarodna vedecko-practicka konferencia 10-11 marca 2017.* – Slovenska republika, Vysoka skola Danubius, Sládcovičovo, 2017.– P.157–160.

43. Яцина О. Ф. Феномен «стосунки» у практиках партнерства / О. Ф. Яцина // Психологічні науки: проблеми та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 березня 2017 року. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017.– С.37– 41.

44. Яцина О. Ф. Постмодерний дискурс соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // *International scientific-practical conference «Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politologi and sociology» Conference Proceedings, June 16–17, 2017.* Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen.– P.181–191.

45. Яцина О. Ф. Дискурс-аналіз асоціативного експерименту / О. Ф. Яцина // *222International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» : Conference proceedings, October 20-21, 2017.* Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing». – P.222–224.

46. Яцина О. Ф. Постмодерні трансформації соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя. 17-18 серпня 2018 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018.– С.95–100.

47. Яцина О. Ф. Алгоритм психологічного дослідження постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства / О. Ф. Яцина // Психологія людини: свідомість і реальність: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (30–31 жовтня 2018 року,

Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – С.310–312.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

48. Яцина О. Ф. Вплив сучасності на еволюційні перетворення в сімейній системі / О. Ф. Яцина // *Фундаментальные и прикладные психологические исследования в практиках ведущих научных школ: реалии и перспективы*: [Международная коллективная монография] / [Коллектив авторов]; под. ред. акад. Л. Ф. Бурлачука, акад. Т.П.Висковатовой, проф. В. М. Синельникова; отв. сост. В. Е. Лунев / *Макеевка: МЭГИ-institution is Certified by International Education Society, London, Great Britain; Донецк : Світ Книги, 2012. – С.434–469.*

АНОТАЦІЇ

Яцина О.Ф. Постмодерні трансформації соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 2019.

Розроблено концепцію постмодерних трансформацій соціально-психологічних практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, в якій розкрито зв'язок між змістом соціально-психологічних предикторів (культурно-обумовлені, індивідуально-особистісні, емоційно-чутливі), механізмами конструювання практик (інтерсуб'єктивна седиментація, суб'єктивна рефлексія, особистісна інтерпретація, семіотизація сексуальності) та процесом самореференції ідентичності. Засвідчено, що в умовах постмодерної соціальності суттєво змінюються засади конструювання практик й ідентичностей. Показано, що множинні поєднання суб'єктивних компонентів практик та моделей ідентичності утворюють ризоморфні конфігурації практик партнерства та батьківства, в яких самовизначається і самоздійснюється ідентичність.

Зроблено висновок, що поняття «партнерство» найбільш точно описує і означає характер структурних і змістових перетворень в практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Визначено соціальний ефект постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, суть якого розкривається у транзиції інституційних основ сім'ї та диверсифікації соціальної реальності.

Ключові слова: практики шлюбно-сімейного партнерства, батьківство, постмодерні трансформації практик, механізми конструювання практик, предиктори смислу, смислова поліфонія практик, самореференція ідентичності, ризоморфні конфігурації, дискурсотвірний потенціал.

Яцина Е. Ф. Постмодерные трансформации социально-психологических практик брачно-семейного партнерства и родительства. Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора психологических наук по специальности 19.00.05. – социальная психология; психология социальной работы. Институт социальной и политической психологии НАПН Украины. Киев, 2019.

В работе представлены результаты исследования постмодерных трансформаций практик брачно-семейного партнерства и родительства.

Определено, что теоретико-методологические основы постмодернистских трансформаций социально-психологических практик проявляются в смещении исследовательских акцентов с институционально заданных образцов, норм, правил к сингулярности индивидуальных смыслов социальных практик. Разработана концепция, согласно которой в основе трансформации лежат особенности конструирования практик партнерства и родительства, которые указывают на изменение оснований выстраивания практик и идентичности.

Показано, что действие механизмов конструирования практик (интерсубъективной седиментации, субъективной рефлексии, личностной интерпретации и семиотизации сексуальности) активировано содержанием психологических предикторов смыслов (культурно-обусловленных, индивидуально-личностных, эмоционально-чувственных) и процессом самореференции идентичности. Акцент сделан на содержательной соотнесенности процессов конструирования практик и самореференции идентичности, где в операциях самоопределения, самопознания, самосоздания, самовоссоздания и самоосуществления происходит самоописывание идентичности, в котором воссоздается и смысл конструированной практики.

Методом обоснованной теории выявлены модели самореферентных идентичностей: «мимикрийная», «стилизованная», «инклюзивная», «транспарентная», которые персонифицируют процесс трансформации практик, изменяют парадигмальные установки относительно себя и самоосуществляются в практиках. Выяснено, что изменение локальных ситуаций меняет идентичность, множественность которых становится признаком непоступательного, текучего и гибкого процесса самореференции идентичности. Охарактеризована ризоморфная конфигурация множественных компонентов идентичности, которые объясняются особенностями субъективного семантического пространства как децентрированного образования, где отсутствует унифицированное ядро и доминирующие компоненты идентичности. На этом основании делается вывод о множественных идентификациях, имманентных коммуникативным ситуациям исследуемых практик.

Представленные результаты исследования доказывают, что в условиях постмодерной социальности проблематизация семейных ценностей, сексуальности, стандартов феминности и маскулинности, родительства и материнства как культурно сконструированных норм ролевого поведения женщин и мужчин приводит к изменению представлений о смыслах брака, семьи, партнерства и родительства. Замена структурной жесткости брачности и гетеронормативности на многофункциональность брачно-семейных партнерств

(хозяйственно-финансового, сексуального) и родительства создает возможность для конструирования смысловой полифонии практик и присвоения множества идентичностей.

Обосновано, что практики теряют/изменяют классическо-традиционное значение и в социокультурно сконструированной контекстуальности и ситуативности смыслов приобретают разную функциональность. Уточнение содержания традиционных функций семьи и брака артикулируют особенности изменений, раскрытых в понятиях «прагматическая функция», «просексуальная функция», «афилиативная функция» и феномене «брачно-семейного аутсорсинга», принцип действия которого заключается в том, что супруги/партнеры/родители делегируют свои функционально-ролевые обязанности людям, которые выполняют их определенный период времени.

Установлено, что пестрый дизайн практик становится маркером институциональных изменений, за которым стоит иной запрос на семью, брак, родительство и партнерство. Исходя из смысловой полифонии практик, где изменяются гендерные стереотипы, функционально-ролевые отношения супругов/партнеров, ценности и идентичности, акцент исследования переносится во внеинституциональный дискурс, в котором проблематизируются сексуальность, фемининность, маскулинность, пол и гендер, роль и идентичность. Раскрыта роль внеинституционального дискурса, наполненного смысловой полифонией отношений супругов/партнеров в брачно-семейном партнерстве, осязаемый смысл которого становится индикатором индивидуальных ценностей, которые манифестируют смысл конструированной практики.

Определена роль дискурсообразующих концептов, которые в соединении с внеинституциональным дискурсом легитимируют полифонию практик.

Показано, что понятие «партнерство» как эмерджентная конструкция, созданная на общих ценностях и договоренностях партнеров о разных аспектах сожителства, которые не ограничивают личностную свободу в самосоздании и самоосуществлении идентичности и обеспечивают потребность в поддержке, доверии и любви, наиболее точно описывает и характеризует особенности изменений в практиках брачно-семейного партнерства и родительства.

Ключевые слова: практики брачно-семейного партнерства, родительство, постмодерные трансформации практик, механизмы конструирования практик, предикторы смыслов, смысловая полифония практик, самореференция идентичности, ризоморфная конфигурации, дискурсообразующий потенциал.

Yatsyna O.F. Postmodernist transformations of social and psychological practices of marriage and family partnership and paternity. - Manuscript.

The dissertation for the Doctor degree of Psychological Sciences in speciality 19.00.05 – Social Psychology, Psychology of Social Work. – Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv, 2019.

The present research presents a concept of postmodern transformations of socio-psychological practices of marriage and family partnership and parenthood, which reveals the correlation of the contents of socio-psychological predictors: culturally-conditioned, individual-personal, emotionally sensitive, the mechanisms of constructing practices: intersubjective sedimentation, subjective reflection, personal interpretation and semiotization of sexuality, as well as the process of self-referencing of identity. It has been demonstrated that under the conditions of post-modern sociality the principles of constructing the practices and identity are changing essentially. It has been shown that multiple combinations of subjective components of practice and identity models form rizomorphic configurations of partnership and parenthood practices, in which identity is self-determined and self-fulfilling.

A conclusion has been made that the concept of "partnership" most accurately describes and means the nature of changes in the practices of marriage and family partnership and paternity. The social effect of postmodern transformations of marriage-family partnership and parenthood practices has been determined; their essence is revealed in the transition of the institutional foundation of the family and the diversification of social reality.

Key words: practices of marriage and family partnership, paternity, postmodern transformation of practices, mechanisms for constructing practices, predictors of sense, semantic polyphony of practices, identity self-reference, rizomorphic configurations, discourse generating potential.

Підписано до друку 20.08.2019.
Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Друк офс.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.
Замовлення №42

Видавництво «ФОП Сабов А.М.».
м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220.
Тел./факс: (0312) 64-37-22.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4815 від 25.02.2015 р.
Друк: ФОП Сабов А.М., тел. 050-43-22-437